

Psikolojik Danışmanın Yaşadığı Çatışma: Etik İkilem

Psychological Counsellor's Conflict: Ethical Dilemma

Fatih CAMADAN*

Öz. Psikolojik danışmanların yaşadığı etik ikilemler ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde bu ikilemlerin daha çok "gizlilik", "gönüllülük", "yetkinlik" ve "çoklu ilişkiler" konularında olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma kapsamında da psikolojik danışmanların yaygın olarak yaşadıkları etik ikilemlerin nedenlerine ilişkin yapılan açıklamaların ve bu etik ikilemlerin çözümlerine yönelik geliştirilen önerilerin ilgili literatür çerçevesinde ayrıntılı şekilde incelenmesi ve derlenmesi amaçlanmıştır. Etik ikilemlerin nedenleriyle ilgili olarak, meslek ilkeleri ile meslekle ilgili yasalar ya da danışmanların kişisel kararlarının karşılaşılan kimi durumlarda çelişebildiği ve bu noktada danışmanların etik ikilem yaşadıkları değerlendirilmiştir. Etik ikilemlerin çözümünde ilgili yasalar ve meslek derneklerinin belirlediği ilkelerin yanı sıra meslektaşların görüşleri, mesleki eğitim ve yayınların psikolojik danışmanlara kılavuzluk edeceği belirtilmiştir. Bununla birlikte bilginin doğası gereği değişebildiği gerçeği de dikkate alınarak danışmanların mesleki yaşantılarında kendilerini sürekli geliştirmeleri ve bilgilerini güncellemeleri ayrıca önemli görülmektedir. Nitekim karşılaşılan her bir etik ikilemin kendi bağlamında değerlendirilmesinin, buna yönelik özgün analizlerin yapılmasının ve çözüm yollarının geliştirilmesinin gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik danışman, etik, etik ikilem.

Abstract. The studies on the ethical dilemmas experienced by psychological counsellors reveal that these dilemmas are mostly related with "privacy", "voluntariness", "competence" and "multiple relationships". This study aims to review the literature about reasons, causes of the ethical dilemmas commonly faced by psychological counsellors, and some recommendations brought accordingly. Regarding the causes of ethical dilemmas, it was found out that occupational principles may conflict with professional legislation or personal decisions of counsellors in some cases, and that counsellor's experience ethical dilemma at this point. As for solution of ethical dilemmas, it was stated that not only the relevant laws and the principles set by professional associations but also colleagues' views, vocational training and publications might guide psychological counsellors. In addition, considering the fact that information can change by its nature, it is essential that counsellors constantly improve themselves and update their knowledge in their professional lives. As a matter of fact, it was emphasized that each ethical dilemma encountered should be evaluated in its own context that specific analyses should be made and solutions should be developed accordingly.

Keywords: Psychological counsellor, ethic, ethical dilemma.

Toplumsal Mesaj.

Bu çalışma kapsamında psikolojik danışmanların yaygın olarak yaşadıkları etik ikilemlerin nedenlerine ilişkin yapılan açıklamaların ve bu etik ikilemlerin çözümlerine yönelik geliştirilen önerilerin ilgili literatür çerçevesinde ayrıntılı şekilde incelenmesi ve derlenmesi amaçlanmıştır. Etik ikilemlerin çözümünde ilgili yasalar ve meslek derneklerinin belirlediği ilkelerin yanı sıra meslektaşların görüşleri, mesleki eğitim ve yayınların psikolojik danışmanlara kılavuzluk edeceği belirtilmiştir.

Public Interest Statement.

This study aims to review the literature about reasons causes of the ethical dilemmas commonly faced by psychological counsellors and recommendations brought accordingly. As for solution of ethical dilemmas, it was stated that not only the relevant laws and the principles set by professional associations but also colleagues' views, vocational training and publications might guide psychological counsellors.

* Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı, fatih.camadan@erdogan.edu.tr

1. ETİK İLKE VE İKİLEM

Bir etkinlik grubunun meslek olarak kabul edilebilmesi için birtakım şartları taşıması gerekmektedir. Yaygın olarak bilinen bu şartlardan bazıları belli bir eğitimle kazanılmış olması, insanlara yarar sağlaması, bir takım sistemli faaliyetler içermesi ve sonucunda kişiye bir kazanç sağlamasıdır (Kuzgun, 2004). Değinen bu özelliklerin yanı sıra bir mesleğin, sınırlarını belirleyen ilkeler de ayrıca önem taşımaktadır. Değinen bu ilkelerden bazıları ise etik ile ilgilidir. Corey'e (2005) göre etik ilkeler bir meslekte çalışanların doğru karar verebilmeleri ve verdikleri kararların sağlam nedenlere dayanması için hazırlanan kılavuzlar olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte bu ilkelerin zamanla değişmeye açık olduğu, dolayısıyla karşılaşılan her durumda izlenecek en iyi yolu gösteremeyebileceği vurgulanmıştır.

Her mesleğin kendine özgü etik ilkeleri olduğu gibi psikolojik danışmanlık mesleğinin de bir takım etik ilkeleri bulunmaktadır. Psikolojik danışmanlık ile ilgili etik ilkelerin meslek dernekleri tarafından geliştirildiği görülmektedir. Bu derneklerden; Amerikan Psikolojik Danışma Derneği (American Counseling Association [ACA]) tarafından hazırlanan Amerikan Psikolojik Danışma Derneği Etik Kodları'nda (2014) psikolojik danışmanların bağlı oldukları etik ilkeler; (i) özerklik, (ii) zarar vermeme, (iii) yararlı olma, (iv) danışanlar arasında adil olma, (v) verilen sözlere sadık kalma ve (vi) dürüstlük olarak belirlenmiştir. Diğer bir dernek olan Amerikan Okul Danışmanları Derneği (American School Counselor Association [ASCA]) tarafından yayınlanan Okul Danışmanları İçin Etik Standartlar'da (2016) psikolojik danışmanların yaptıkları faaliyetlerde, (i) yararlı olmak, (ii) özerklik, (iii) zarar vermemek, (iv) sadakat ve (v) adil olmak ilkelerine bağlı olmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır. Türkiye'de ise Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin hazırladığı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar'da (2011) danışmanların dikkat etmeleri gereken etik ilkeler; (i) yetkinlik, (yeterlilik, ehliyet), (ii) dürüstlük, (iii) duyarlı ve saygılı olmak, (iv) bireysel ve kültürel farklılıklara saygı, (v) toplumsal sorumluluk ve (vi) mesleki ve bilimsel sorumluluk olarak belirlenmiştir. Değinen derneklerin belirledikleri ilkeler incelendiğinde ACA ve ASCA'nın ortaya koyduğu ilkelerin "dürüstlük" dışındakilerinin aynı olduğu görülmektedir. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin hazırladığı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar'da (2011) ortaya koyulan ilkeler ile değinen derneklerin ilkeleri karşılaştırıldığında; "dürüstlük" ilkesinin ortak olduğu görülmektedir. "Duyarlı olmak" danışanların en üst düzeyde yarar görmelerini sağlamak ve zarar görmelerini önlemek ile ilgili görüldüğünden bu ilke "zarar vermeme" ve "yararlı olma" ilkeleriyle örtüşmektedir. "Saygılı" olmak danışanların kendi sorunlarını çözebilme ve kendi kararlarını doğru şekilde verebilme gücüne inanmayı gerektirdiğinden "özerklik" ilkesiyle benzerlik göstermektedir. "Bireysel ve kültürel farklılıklara saygı" ilkesi danışanlara verilecek hizmetlerde yaş, cinsiyet, din ve dil gibi bireysel ve kültürel farklılıklarından kaynaklı herhangi bir ayırım yapmamayı gerektirdiğinden "danışanlar arasında adil olma" ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. "Yetkinlik, (yeterlilik, ehliyet)" psikolojik danışmanların uzmanlık alanları kapsamında hareket etmeleri ve yapabilecekleri çerçevesinde danışanlarına taahhütte bulunmayı gerektirdiğinden "verilen sözlere sadık kalma" ilkesiyle paralellik göstermektedir. Bu açıklamalar bağlamında Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği tarafından ortaya koyulan etik ilkelerin ACA ve ASCA tarafından ortaya koyulan ilkeler ile örtüştüğü anlaşılmaktadır. Bu ilkelerin meslek elemanlarının faaliyetlerini gerçekleştirirken doğru ve yanlış davranışı ayırt etmede dikkate alabilecekleri önemli birer ölçüt olduğu söylenebilir.

Daha önce değinildiği üzere her bir mesleğin çeşitli ilkeleri olmakla beraber doğrudan insana hizmet eden mesleklerde ise insan doğasından kaynaklı olarak bu ilkeleri zorlayan ve esneten durumlar meydana gelebilmektedir. İnsanların bireysel özelliklerinin farklı olması değinen ilkelerin her duruma genellenilebilirliğini ve herkes için geçerli olmasını zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda mesleklerin ilkeleri ile bu meslekler ile ilgili yasalar ya da çalışanların kişisel kararları karşılaşılan kimi durumlarda çelişebilmektedir. Bu noktada çalışanların bir problem durumu olarak etik ikilem yaşamaları söz konusu olmaktadır. Beauchamp ve Childress'e (2001) göre etik ikilem kişinin karşılaştığı bir durumda önüne çıkan alternatiflerin her birinin etik açıdan mantıklı ve kabul edilebilir yönlerinin olduğunu düşünmesi ancak tüm alternatifleri yerine getiremediği durumlarda

karşılaştığı kararsızlık olarak tanımlanmıştır. Bu durumda etik ikilemin çalışanın karşılaştığı bir çatışma durumu veya üstesinden gelinmesi gereken bir tür kriz olduğu söylenebilir.

2. ETİK İKİLEMLER İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Doğrudan insana hizmet etme yoluyla yürütülen mesleklerde yaşanan etik ikilem durumlarının ele alındığı ilgili literatürde birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Bu konuda eğitim öğretim alanında yapılan araştırmalarda; okul yöneticilerinin; psikolojik danışmanın bildiği özel konular hakkında velilere bilgi verilip verilmemesi ve öğrencilerin başarısız oldukları durumlarda veliler ve öğretmenler arasında iletişimde nasıl bir yol izleneceği konularında etik ikilemler yaşayabildikleri (Kıranlı ve İlğan, 2007) ve yaşadıkları etik ikilemleri adalet etiği, değer etiği, meslek etiği ve eleştirel etik ilkeleri doğrultusunda çözümlenmeye çalıştıkları (Kıranlı, 2002) tespit edilmiştir. Öğretmenlerin okullarındaki koruyucu iklim ile resmi iklim, eşitlikçi adalet ile okulun standartları, gizlilik ile okul kuralları, meslektaşına sadakat ile okul normları, ailelerin beklentileri ile eğitimin standartları arasında (Shapira-Lishchinsky, 2011), öğretmenlerin, resmi görevlere bağlı kalmak ile öğrenci ve meslektaşlarını koruma arasında yaşanan kararsızlık, gelişen eğitim süreçleri ile müfredat içeriği arasındaki farklılık, okul kuralları ile ailelerin beklentileri arasındaki uyumsuzluk (Shapira-Lishchinsky ve Orland-Barak, 2009), çocuk gelişimi, çocukların ihtiyaçları, çocukların duyguları, adalet ve dürüstlük (Koç ve Buzzelli, 2016) ve görevini ihmal eden meslektaşına yaklaşım biçimi (Uzun ve Elma, 2012) ile ilgili konularda etik ikilemler yaşadıkları saptanmıştır. Öğretmenlerin yaşadıkları etik ihlallerin öğrencilerle, meslektaşlarıyla, yöneticilerle ve ebeveynlerle olan etkileşimleri ile ilgili olduğu (Melo, 2003), öğretmenlerinin karşılaştıkları etik ikilem durumlarının çözümünde hassas, bilinçli ve dikkatli davrandıkları (Duran, 2014) ve etik ikilemlerin çözümünde izledikleri yolların cinsiyetlerine (Dayanç, 2007) ve bölümlerine (Özer Keskin, Keskin Samancı ve Kurt, 2013) göre farklılaşmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Etik ikilem durumları hakkında sağlık çalışanları ile ilgili çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Kitiş ve Şanlıoğlu Bilgici, (2007) sağlık personelinin şiddeti ihbar etme yükümlülüğü ile sır saklama konularında etik ikilem yaşadıklarını ortaya koymuştur. Esen, (2013) ise yoğun bakımda çalışan hemşirelerin, etik ikileme sebep olan konularda yararlılık, zarar vermeme ve adalet ilkeleri doğrultusunda tutum sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır. Psikiyatrist ve psikologlar üzerinde yapılan araştırmalarda gönülsüz/zorla tedavi edilmesi (Aydın Er ve Şehiraltı, 2010), duygusal ve cinsel ilişki (Korkut, Müderrisoğlu ve Tanık, 2006; Lamb, Catanzaro ve Moorman, 2003), gizlilik, çoklu ilişkiler, meslektaşlarla ilişkiler, cinsel konular, akademik/eğitim işler, mesleki yetkinlik (Çayköylü, 2002; Lindsay ve Clarkson, 1999; Scaturro, 2002) ve çoklu ilişkiler (Schank ve Skovholt, 1997) konularında etik ihlal ve ikilemlerin yaşandığı bulunmuştur. Eskin (2000) ise klinik psikolojide, bilimsel ve mesleki yetkinlik, mesleki sınırların korunması, ayrımcılık, gücün kötüye kullanımı, danışandan “aydınlatılmış onam” alınması, danışanların etik hakkında bilgilendirilmesi, danışanların kişilik haklarına saygı, aşırı iyi niyet, hediye kabulü, terapinin yapılandırılması, randevulara uyulması, gereğinden fazla umut verilmesi konularında etik sorunların yaşanabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca Gökçearslan Çiftçi ve Gönen’in (2011) yaptıkları çalışmada sosyal hizmet uygulamalarında etik karar verme sürecine ilişkin çeşitli modeller sunulmuştur. Yukarıda değinilen eğitim öğretim ve sağlık alanında yapılan araştırma sonuçları değerlendirildiğinde çalışanların görevlerini yerine getirirken etik ihlale ve ikilemlerle karşılaştıkları anlaşılmaktadır.

3. PSİKOLOJİK DANIŞMANLIKTA YAŞANAN ETİK İKİLEMLER İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Etik ikilemler daha önce değinildiği üzere eğitimden sağlığa kadar birçok alanda ortaya çıkabildiği gibi psikolojik danışmanlıkta da yaşanabilmektedir. Psikolojik danışmanların yaşadığı etik ikilemler ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde; psikolojik danışmanların *gizlilik* (Bodenhorn, 2006; Erdur-Baker ve Çetinkaya, 2007; Hartley ve Cartwright, 2016; Hubert ve Freeman, 2004; Kolay Akfert, 2012; Lawrence ve Kurpius, 2000; Lazovsky, 2008; Siviş-Çetinkaya, 2014; Tarvydas ve Barros-Bailey, 2010), *çoklu ilişkiler* (Bodenhorn, 2006; Erdur-Baker ve Çetinkaya, 2007; Hartley ve

Cartwright, 2016; Hubert ve Freeman, 2004; Kolay Akfert, 2012; Nigro, 2004; Siviş-Çetinkaya, 2014; Tarvydas ve Barros-Bailey, 2010), *yetkinlik* (Erdur-Baker ve Çetinkaya, 2007; Hartley ve Cartwright, 2016; Kolay Akfert, 2012; Lawrence ve Kurpius, 2000; Tarvydas ve Barros-Bailey, 2010), *gönüllülük* (Erdur-Baker ve Çetinkaya, 2007; Kolay Akfert, 2012), *okul yönetimi ile yaşanan sorunlar* (Siviş-Çetinkaya, 2014), *bireylerin kendileri veya başkaları için zararlı olabilecek davranışlar* (Bodenhorn, 2006), *bilgilendirilmiş onay* (Lawrence ve Kurpius, 2000), *çok kültürlü danışmanlık* (Sadeghi, Fischer ve House, 2003) ve *çocuk istismarı* (Lawrence ve Kurpius, 2000) konularında etik ikilem yaşadıkları sonuçlarına ulaşmışlardır. Yukarıda yer verilen araştırma sonuçlarına göre psikolojik danışmanların farklı konularda etik ikilemler yaşadıkları görülmektedir. Bununla birlikte yaşanan bu ikilemlerin daha çok “gizlilik”, “gönüllülük”, “yetkinlik” ve “çoklu ilişkiler” konularında olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada değinilen ikilem durumlarının ayrıntılı bir şekilde ele alınıp, nedenlerinin ve sonuçlarının belirlenmesi ve bu ikilemlerin üstesinden gelinmesine ilişkin çeşitli çözüm önerilerinin geliştirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Ancak ilgili alan yazında bu şekilde bir derlemenin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın psikolojik danışmanlar için oldukça önemli olan etik ikilem durumlarına ilişkin ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu derleme çalışması kapsamında değinilen önem durumundan hareketle psikolojik danışmanların yaygın olarak yaşadıkları etik ikilemlerin nedenlerine ilişkin yapılan açıklamaların ve bu etik ikilemlerin çözümlerine yönelik geliştirilen önerilerin ilgili literatür çerçevesinde ayrıntılı şekilde incelenmesi amaçlanmıştır.

4. PSİKOLOJİK DANIŞMANLIKTA YAYGIN OLARAK YAŞANAN ETİK İKİLEMLER: NEDENLERİNE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR VE ÇÖZÜMLERİNE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN ÖNERİLER

İlgili literatür incelemesi sonucunda psikolojik danışmanların yaygın olarak “gizlilik”, “gönüllülük”, “yetkinlik” ve “çoklu ilişkiler” konularında etik ikilem yaşadıkları anlaşılmıştır. Bu bölümde değinilen ikilem durumlarının hangi nedenlerden ötürü ortaya çıktığı, danışmanları nasıl çelişkiye düşürdüğü ve bu ikilemlerin nasıl çözüleceğine yönelik getirilen öneriler aşağıda sırasıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

4.1 Gizlilik İkilemi

Gizlilik yardım mesleklerinin tümünde olduğu gibi psikolojik danışmanlıkta da oldukça önemi olan ve dikkat edilmesi gereken bir ilkedir. Bu ilke psikolojik danışman ile danışan arasındaki terapötik ilişkinin başlaması, sürdürülmesi, sonlandırılması ve daha sonrası için bağlı kalınması gereken bir niteliktedir. Danışan yardım almak için geldiği uzmanın, ona paylaştıklarını koruyup saklayacağına olan inancını kaybettiği anda yardım sürecinin başarılı olmasından bahsetmek nerdeyse olanaksızlaşır. Nitekim Eren Gümüş'ün (2015) değindiği gibi olumsuz bir yaşantıya maruz kalan danışanın ısrarla gizlilik talep etmesinin nedeni, yaşadığı durumun ardından ikinci bir olumsuzluk yaşamamasında ona yardımcı olacak kaynaklara yeterince güven duymaması olabilir. Bu bağlamda gizlilik ilkesi danışman ile danışan arasında olmazsa olmaz şekilde bağlı kalınması gereken bir kural olarak kabul edilebilir. Nitekim bu konuda Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (2001) incelendiğinde rehberlik hizmetlerinin ilkeleriyle ilgili olarak “*rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin bireysel boyutunda gizlilik esastır*” ifadesi yer almaktadır. Ancak gizlilik ilkesinin kimi durumlarda diğer ilkeler ile kesiştiği ve sonuçta diğer ilkelerin de büsbütün göz ardı edilemeyeceği için gizliliğin katı bir şekilde işletilemeyeceği söz konusudur. Psikolojik danışmanlar bu gibi durumlarda karar vermede zorluk çekebilmekte ve sonuçta etik ikilemler yaşayabilmektedirler. Nitekim Kolay Akfert (2012) tarafından yapılan araştırmada üniversitede akademisyen olarak, devlet okullarında ve özel okullarda ve özel danışma merkezlerinde olmak üzere farklı pozisyonlarda görev yapan psikolojik danışmanların tümünün, en fazla gizliliğin sınırları ile ilgili etik ikilemler yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Gizlilik ile ilgili yaşanan etik ikilemlerin, tehlikeli davranışlar, duygusal ya da sağlık sorunları, tehlikeli durumlar, yasa dışı davranışlar, disiplin kurulu raporları, okul yönetimi ve öğretmenlerin baskısı ve velayet davaları ile ilgili

konulardan kaynaklandığı belirtilmiştir. Benzer şekilde Erdur-Baker ve Çetinkaya (2007) tarafından yapılan araştırmada devlet okullarında görev yapan psikolojik danışmanların gizlilik konusunda etik sorunlar yaşadıkları bulunmuştur. Bu sorunların öğretmen, veli, yönetici ve müfettişlerin psikolojik danışmanların, danışanları ile yaptıkları görüşmelerin içeriğini öğrenmek istemelerinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bu sonuçlar bağlamında gizliliğin korunmasının, danışmanların zorluk yaşadığı önemli bir etik konu olduğu anlaşılmaktadır. Knapp ve Vandecreek'e (2010) göre danışmanlar böyle bir durumda kendilerine şu soruları sorabilirler: "çevresine zarar verebilecek bir danışana yardımcı olunuyorsa zarar verebilecekleri kişilerin hayatlarını korumaya çalışmak gizliliği ihlal eder mi?", "danışanın özerkliği yoksa zarar görebilecek bir kişinin hayatını daha önemlidir?", "gizliliğin ihlal edilmesinden farklı bir çözüm yolu olabilir mi?" ve "gizliliğin ihlali olası zarar ya da tehlikeli durumu ortadan kaldırıyor mu?". Değinilen bu sorulara verdiği cevaplara yönelik olarak danışman, kendisinin etik bir ikilem, ihlal ya da bir sorun yaşayıp yaşamadığını fark edebilecektir. Lazovsky (2008) ise psikolojik danışmanların gizlilik ile ilgili yaşadıkları ikilemlerin "öğrencilerin sergiledikleri zararlı ve tehlikeli davranışlar", "kanun dışı konular" ve "kişisel ya da ailelerine ait bilgilerin saklanması" gibi durumlarda gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak psikolojik danışmanların başvurabilecekleri kaynaklardan birisi olan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar'da (2011) yer alan etik standartlardan birisi "Gizli Bilgiler"dir. Bu standarda göre psikolojik danışmanların, danışanlarına ait bilgileri koruma yükümlülükleri vardır. Danışanın ya da diğer kişilerin zarar görmesinin söz konusu olduğu durumlarda ise danışana ait bilgilerin ancak danışanın bilgisi ile başka birisine paylaşılacağı kabul edilmiştir. Bu açıklamalarla benzer şekilde, Amerikan Psikolojik Danışma Derneği Etik Kodları'nda (2014), psikolojik danışman ile danışan arasındaki ilişkide bir köşe taşı olan güvenin taraflarca kazanılabilmesi için gizliliğin önemle korunması gerektiği vurgulanmış ancak bu etik ilkenin bazı istisnalar içerdiği belirtilmiştir. Bunlar; "ciddi ve öngörülebilir zarar verme durumları ve yasal gereklilikler", "yaşamın sonlandırılması kararı", "yaşamı tehdit eden bulaşıcı hastalıklar" ve "mahkeme kararı ile bilgilendirme isteği" şeklindedir. Bu istisnai durumlarda bilgilerin paylaşılmasında izlenmesi gereken yol; bilgiler başkası ile paylaşılmadan önce uygun bir şekilde bunun danışana söylenmesi ve yalnızca gerekli görülen bilgilerin paylaşılması olarak belirtilmiştir. Yukarıda değinilen açıklamaların yanı sıra psikolojik danışmanın, danışanı ile yaptığı görüşme sonucunda; "danışanın zihinsel ve ruhsal durumu otonom şekilde karar vermede yetersiz olduğunda", "danışanın farklı bir uzmana sevk edilmesi gerektiği düşünüldüğünde" ve "danışan kendisine ait bilgilerin bir başkasına paylaşılmasını istediğinde" danışana ait bilgileri üçüncü bir kişiyle paylaşmasının uygun olacağı kabul edilmiştir (Corey, 2005; Yüksel-Şahin, 2015).

Gizlilik ikilemi ile ilgili olarak yapılan açıklamalar incelendiğinde farklı görüşlerin olduğu anlaşılmıştır. Eskin (2000) gizlilik ilkesi ile ilgili olarak danışandan elde edilen bilgilerin bir uzman ile gerek görüş almak gerekse eğitim amaçlı paylaşılmasının mümkün olabileceğine değinmiştir. Ancak danışanın kimlik bilgilerinin saklı tutularak sadece vakanın içeriğinin paylaşılmasına dikkat edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bununla birlikte bireyin zarar verici davranışları ve enstest gibi özel durumlarda gizliliğin dışına çıkılabileceği ancak bunun danışan ile uygun bir dille paylaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda Çayköylü (2002) danışana ait bir bilginin paylaşılması sürecinde dikkat edilmesi gereken bazı noktalara değinmiştir. Bu bağlamda danışanın gizlilik ilkesinin ve sınırlarının neler olduğu ve bilgilerin nasıl kaydedileceği konusunda eğitilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte danışana ait bilgilerin kontrolünde ve paylaşılması gerektiği durumlarda karar verici olarak danışanı merkeze alma ve daha fazla sorumluluk verme yoluyla uzman ve danışan arasındaki güvenin daha fazla sağlanacağı belirtilmiştir.

Psikolojik danışma sürecinde danışana ait bilgilerden hangilerinin paylaşılacağı ve hangilerinin gizli kalacağı konusuna ışık tutabileceği düşünülen Türkiye'deki ilgili kanun ve maddeleri incelendiğinde önemli hususların olduğu görülmektedir. Konu hakkında Türk Ceza Kanunu'ndaki (2004); 136, 278, 279 ve 280. maddelerin psikolojik danışma hizmeti sunarken göz önünde bulundurulması gerektiği anlaşılmaktadır. Değinilen maddelerden; *Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme* ile ilgili olarak Madde 136- (1)'de "*Kişisel verileri, hukuka aykırı olarak bir*

başkasına veren, yayan veya ele geçiren kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” ifadesinin psikolojik danışmanlık hizmetleri için de bir çerçeve çizdiği söylenebilir. Psikolojik danışma sürecinin başlangıç aşamasında danışman ile danışan arasında “bilgilendirilmiş onay formu” çerçevesinde bir tür gizlilik sözleşmesi ile bilgilerin gizli kalacağı karşılıklı olarak kabul edilmektedir. Bu forma göre yukarıda değinilen kanun maddesinin psikolojik danışmanları da bağlayacağı düşünülmektedir. Tabi ki bu maddenin nasıl yorumlanacağı hukukçuların uzmanlık alanıdır ancak bu kanun maddesine göre danışmanların çalışmalarını yaparken azami derecede dikkatli olmaları ve gizliliğe son derece sadık kalmaları gerektiği yorumunun yanlış olmayacağı söylenebilir.

Daha önce değinildiği üzere bazı istisnai durumlarda psikolojik danışman, danışanına ait bir takım bilgileri üçüncü bir kişi ile paylaşabilmektedir. Bu durum ile ilgili olabileceği düşünülen diğer kanun maddelerinde şu ifadeler yer almaktadır; *Suçtu bildirmeme* ile ilgili olarak Madde 278-(1)'de *“İşlenmekte olan bir suçtu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”*. *Kamu görevlisinin suçtu bildirmemesi* ile ilgili olarak Madde 279- (1)'de *“Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçtu işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* ifadesi bulunmaktadır. *Sağlık mesleği mensuplarının suçtu bildirmemesi* ile ilgili olarak Madde 280- (1)'de *“Görevini yaptığı sırada bir suçtu işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen, durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Bu madde ile ilgili olarak Madde 280- (2)'de *“Sağlık mesleği mensubu deyiminden tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire ve sağlık hizmeti veren diğer kişiler anlaşılır.”* ifadesine yer verilmiştir. Madde 280- (2)'de geçen ifade ile ilgili olarak Gümüş ve Eren Gümüş (2008), sağlık mesleği mensubu deyiminin sınırlandırılmadığı için, insanların ruh sağlığına yönelik hizmetlerde bulunan psikolojik danışmanların da bu madde kapsamında değerlendirebileceğini ifade etmişlerdir. Yukarıda değinilen Madde 278-(1) ve 279-(1) incelendiğinde de gerek normal bir vatandaş gerekse kamu çalışanlarının, işlenen bir suçtu ilgili birimlere bildirilmesi ile ilgili zorunluluklarının olduğu anlaşılacaktır. Dolayısıyla değinilen maddeler ışığında psikolojik danışmanların da danışanları ile ilgili suç teşkil edecek bir durumu gizli tutması ve kimseyle paylaşmamasının kanuni olarak doğru bir yaklaşım olmadığı anlaşılacaktır. Bu bağlamda değinilen kanun maddelerine bağlı davranışların yerine getirilmesinin gizlilik ilkesinin bir ihlali değil gereği olarak değerlendirilmesinin daha yerinde olacağı düşünülmektedir.

Yukarıda değinilen kanun maddeleri bir bütün olarak ele alınıp yorumlandığında psikolojik danışmanların, danışanlarının kişisel verilerini kanunlara aykırı şekilde başkaları ile paylaşmaları bir suç teşkil etmekle beraber; danışanlarının işledikleri bir suç hakkında öğrendikleri bilgileri bir sır olarak saklamalarının da bir suç olduğu anlaşılacaktır. Bu noktada gizlilik ilkesinin hangi durumda nasıl işletileceğinin kritik bir durum olduğu ve bu durumun danışanı etkileyeceği gibi danışmanı da ilgilendirdiğinin göz ardı edilmemesi gerektiği önemli bir konu olarak açığa çıkmaktadır. Bu aşamaya kadar ele alınan açıklamalar ışığında gizlilik ilkesinin danışmanlarca özen ve üst düzey sorumlulukla üzerinde durulması gereken bir ilke olduğu ve kimi durumlarda danışmanları ikileme sokan bir yapısının olduğu anlaşılacaktır. Gizlilik ikilemi ile başa çıkmada mesleki kuruluşlar tarafından yayınlanan yönetmeliklerin dikkate alınmasının ve konu ile ilgisi olan kanun maddelerinin göz önünde bulundurulmasının doğru sonuçlara ulaşmayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra psikolojik danışmanların değinilen kaynakları dikkate alarak her zaman etkili kararlar veremeyecekleri söylenebilir. Ancak yaşadıkları etik ikilemlerin etik ihlale dönüşmesinin büyük oranda önünün alınacağı söylenebilir.

4.2 Gönüllülük İkilemi

Psikolojik danışma hizmetlerinin temel ilkelerinden birisi de gönüllülüktür. Psikolojik danışmanın bir yardım hizmeti olduğu göz önünde bulundurulduğunda bireylere zorla yardım edilemeyeceği farklı bir deyişle bu desteği kendilerinin talep etmeleri gerektiği anlaşılacaktır. Bu noktada gönüllülük ilkesinin danışanın özerkliği ilkesi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere

psikolojik danışma sürecinde temel olarak danışanın otonom şekilde karar vermesi ve eyleme geçmesi teşvik edilmektedir. Çünkü istenen değişimin kalıcılığı danışanın kendi davranışlarına yönelik aldığı sorumluluk ile doğrusal ilişkilidir. Dolayısıyla danışanların gönüllü olarak bu hizmetleri almalarının, sürecin sonundaki değişimin temel belirleyicilerinden birisi olduğu söylenebilir. Bu noktada Nelson-Jones'un (2013) değindiği üzere danışanların, danışma alıp almamaya ilişkin kararlarına saygı duyulmasının oldukça önemli olduğu böylece kendi yaşamlarının kontrolünü ve sorumluluğunu almaya yönelik olarak motive edilmiş olacakları belirtilmiştir.

Yukarıdaki açıklamaların yanında günümüzde psikolojik danışma desteği alan bireylerden bazılarının etrafındaki insanların zoraki yönlendirmeleri ve baskıları ile psikolojik danışmanlara başvurdukları görülmektedir. Bu düşüncüyü destekler nitelikte Kolay Akfert (2012) yaptığı araştırmanın sonucunda okullarda yöneticiler, öğretmenler ve velilerin problemleri olan öğrencilere istememelerine rağmen psikolojik danışma hizmeti almalarına dair yönlendirmeler yaptıklarını ortaya koymuştur. Bu durumun sonucunda ise psikolojik danışmanların, nasıl davranacakları konusunda ikilem yaşadıkları belirtilmiştir. Erdur-Baker ve Çetinkaya'nın (2007) yaptığı çalışmada da benzer şekilde yönetici ve öğretmenlerin problem çıkaran öğrencileri zorla destek almaları için psikolojik danışmana gönderdikleri ve bu öğrencilerle yapılan çalışmalarda ise verim alınmadığı ortaya konulmuştur. Değinen araştırma sonuçlarından anlaşılacağı üzere danışma almaya ilişkin kararın danışanlarda olması gerekirken bazı durumlarda bu karara başkalarının müdahale edebildikleri görülmektedir. Bu durum, ise "danışanın özerk olması" (Amerikan Psikolojik Danışma Derneği Etik Kodları, 2014) etik ilkesiyle çelişmektedir. Destek almaya gönüllü olmayan bir danışana yardımcı olmak ise psikolojik danışmanı zor durumda bırakabilmektedir.

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Kılavuzu'na (2015) göre psikolojik danışmanların okullarda görev aldığı kurullardan birisi de Ödül ve Disiplin Kurulu'dur. Psikolojik danışmanların bu kurulda yer aldıkları ancak oy kullanmadıkları belirtilmektedir. Disiplin kuruluna gönderilen öğrenci öncelikle rehberlik servisine yönlendirilmekte ve rehberlik servisi öğrencinin psikolojik durumu ile ilgili incelemesini yaptıktan sonra sonuç raporunu okul yönetimine bildirmektedir. Öğrenci ile ilgili disiplin süreçlerinin işletilmesi ise okul müdürünün inisiyatifindedir. Bu açıklamalara göre okullarda yürütülen disiplin ile ilgili işlemlerde öğrencilerin, zorunlu olarak psikolojik danışmanla görüşmelerinin istendiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu kılavuzda psikososyal müdahale hizmetleri çerçevesinde, risk gruplarına yönelik hizmetler bünyesinde hizmet alacak öğrencilere (cinsel istismara uğrayan, ihmal edilen, şiddete maruz kalan ve şiddet uygulayan ve madde bağımlılığı olduğu düşünülen) ve adli makamlarca danışmanlık ve eğitim tedbiri kararı verilen öğrencilere yönelik sunulacak hizmetlerde danışanların gönüllülüğünün aranması yerine doğrudan müdahale edilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla yukarıda değinen, riskin yüksek olduğu ve kanuni zorunluluğun olduğu durumlarda psikolojik danışmanlık hizmeti almaları için danışanların gönüllü olarak başvurmalarının beklenmesi yerine psikolojik danışmanların aksiyonel olarak müdahalede bulunmalarının beklendiği görülmektedir. Ancak Akgöz, Doğan ve Erdur-Baker'e (2014) göre bu gibi durumlarda dahi danışanların özerkliğine saygı duyulmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Afet ve kriz durumlarında insanlar oldukça zor durumda olabildikleri için kişisel özerklik duygusunu yeniden kazanmalarının zaman alacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla acil durumlarda ruh sağlığı çalışanlarının yönlendirici ve yetkeci davranmalarının anlaşılabilir olduğu ve yanlış olmadığı belirtilmiştir. Ancak kriz durumları geçtikten sonraki müdahalelerde ise ısrarcı olunmamasının ve danışanın gönüllülüğünün dikkate alınmasının gerektiği savunulmuştur.

Yukarıdaki açıklamalar ile ilgili olarak; Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar'ın (2011) "Psikolojik Danışma İlişkileri" bölümünde; danışanın psikolojik danışma desteği alıp almama konusunda özgür olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra danışanın isteği dışında bir danışma hizmeti alması gerektiği durumda psikolojik danışmanın, bu durumun nedenini kendisine açıklaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Bond (2016), temel belirleyicinin "reşit olma" durumu olduğunu ifade etmiştir. 16 yaş ve üstü olanların herhangi bir mahkeme kararı

yoksa danışma alma ya da almama kararlarını kendilerinin verebileceğini belirtmiştir. 16 yaşından küçük olanların ise ilgili yasalara dayalı olarak oluşturulan ilkelere göre yeterli olgunluk ve zekâya ulaştıkları farklı bir ifadeyle reşit olarak kabul edildiklerinde danışma alıp almama kararını kendilerinin alabileceği kabul edilmiştir. Reşit olma statüsünde olmayan bireyler için ise ebeveynlerinin izninin alınmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bununla birlikte bu kişiler ile ilgili mahkeme kararı var ise buna göre hareket edilmesinin yerinde olacağı değerlendirilmiştir. Amerikan Psikolojik Danışma Derneği Etik Kodları'na (2014) göre ise danışanların reşit olmayanları ve bağımsız karar alamayacak durumda olanları ile ilgili olarak elde edilen bilgilerin paylaşımı konusunda danışanların velisi olabilecek üçüncü bir kişinin onay vermesi gerekmektedir. Bu durumun danışmanların yaptıkları işlerinde kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacağı belirtilmiştir.

Yukarıda değinildiği üzere psikolojik danışmanların hangi durumlarda danışanın gönüllü olarak destek almayı kabul etmesini bekleyeceği ve hangi durumlarda danışanın gönüllü olmasını beklemeden müdahale etmesi gerektiği ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Yapılan açıklamalar incelendiğinde bu durum üzerinde, danışanın probleminin ve durumunun belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Danışanın bir kriz durumu ile karşılaşması, kendisine veya çevresine zarar vermesi, disiplin dışı davranışlar sergilemesi ya da bir suç işlemesi ve bunun sonucunda ilgili birimlerce zorunlu olarak destek almasına karar verilmesi durumunda psikolojik danışmanların sürece dâhil olmalarının beklendiği görülmektedir. Farklı bir deyişle danışanlardan, gönüllü olarak psikolojik destek almaları beklenmeden kendilerine bu desteğin sunulması gerekmektedir. Ancak değinilen durumlar söz konusu olmadığında bir kişiye psikolojik destek sunulabilmesi için kişinin kendi rızasının alınması gerekli görülmektedir. Bireyin reşit olmaması durumunda ise velisi olan bir kişiden alınacak bir onay ile danışma alması sağlanabilmektedir. Değinilen bu durumların dışına çıkıldığında ise psikolojik danışmanların, psikolojik destek verme konusunda ikilem yaşadıkları görülmektedir. Yukarıda değinilen açıklamalar özetlendiğinde; danışan reşit ise ve daha önce değinilen olağan dışı bir problemi yoksa danışma alıp almama kararı kendisine aittir. Ancak birey reşit ise ve olağan dışı durumlar söz konusu olduğunda istemediği halde danışma desteği almasına etrafındaki kişiler ya da birimlerce karar verilebilmektedir. Değinilen bu durum gönülsüz bir kişiye psikolojik danışma desteğinin nasıl sunulacağı, güvene dayalı terapötik ilişkinin nasıl kurulacağı, danışmanın amaçlarına nasıl ulaşılacağı ve sonuçta danışandan beklenen değişimin nasıl gerçekleşeceği cevaplandırılması gereken ve psikolojik danışmanı, danışma hizmeti verip vermeme konusunda ikilemde bırakan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Psikolojik danışmanların gönüllülük ile ilgili ikilem yaşamamalarının ya da yaşadıklarında etkili bir şekilde baş etmelerinin yollarından birisinin "bilgilendirilmiş onay formunun" doğru şekilde kullanılması olduğu ifade edilebilir. Eren Gümüş ve Gümüş'e (2009) göre bilgilendirilmiş onay, danışanın özerk biçimde karar vermesine ilişkin bilgilerin paylaşıldığı ve onayına sunulduğu bir süreç olarak açıklanmıştır. Danışman ile danışan arasındaki ilişkide güven esas olduğundan bu sürecin önemi de bu duruma dayandırılmıştır. Ayrıca bilgilendirilmiş onayın yasal ve etik bir zorunluluk olduğu ve bunun danışma sürecinde danışanın elde edeceği yararı artıracığı savunulmuştur. Danışanın bilgilendirilerek onayının alınması sürecinde psikolojik danışmanın amaçları, danışman ve danışanın hak ve sorumlulukları, tarafların birbirinden beklentilerinin neler olduğu, ücretin ne olacağı, yasal ve etik konuların neler olduğu ve hangi durumlarda danışmada elde edilen bilgilerin paylaşılacağı gibi birçok konunun psikolojik danışma sürecinin başlangıcında sözlü ve yazılı olarak taraflarca bilinmesi ve kabul edilmesinin iki tarafı da koruyucu bir kalkan olacağı belirtilmiştir. Sağlanan bu anlaşma ile danışman ve danışanın kendilerine, karşıdaki kişiye ve sürece olan güvenlerinin artacağı vurgulanmıştır. Ayrıca onaylanan formun bir kopyasının danışmada diğer bir kopyasının da danışanda kalması önerilmiştir (Bond, 2016; Corey, 2005; Dryden ve Reeves, 2014; Gladding, 2011). Değinilen bilgilendirilmiş onay formundaki detaylar danışana ayrıntılı şekilde açıklandığında, yürütülecek sürecin kendisinin yararına olacağına ve psikolojik danışmanın bu süreçte kendisine destek vereceğine olan inancının artacağı öngörülebilir.

Bu sayede danışanların yürütülecek sürece ilişkin gönüllülüğü sağlanabilir ve psikolojik danışmanın yaşayabileceği danışanın gönüllülüğü ile ilgili etik ikilem çözülebilir.

4.3 Yetkinlik (Yeterlilik) İkilemi

Psikolojik danışma profesyonel bir yardım hizmetidir. Bu hizmeti yürüten uzmanların yapacakları çalışmaları bilimsel, objektif ve belli bir sistem içerisinde sürdürmeleri gerekmektedir. Bu noktada uzmanların danışmanlık alanındaki donanımının ve alt yapılarının bir sonucu olan yetkinliklerinin önemi açığa çıkmaktadır. Bir kişinin psikolojik danışma hizmeti verebilmesi için gerekli görülen teorik ve pratik yetkinliklere sahip olması bir zorunluluktur. Psikolojik danışmada yetkinlik, Okul Danışmanları İçin Etik Standartlar'da (2016) nitelik olarak gerekli bilgi, beceri ve kapasiteye sahip olmak olarak tanımlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak psikoloji alanında çalışanların planlama, istatistik ve etik konularında gerekli bilgi ve becerilere sahip olmasının gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında bilimsel ve profesyonel düşüncenin ve psikoloji biliminin literatürüne de hâkim olmalarının mesleki yeterlilikleri açısından önemli olduğu ifade edilmiştir (Knapp ve Vandecreek, 2010). Nitekim mesleki açıdan yetersizlik, danışman ve danışan arasındaki güven ve sadakat gibi birçok ilkeyi sarsmaktadır. Bu durumdaki bir danışmanın hem danışanına hem de mesleğinin saygınlığına zarar vereceği savunulmaktadır (Bond, 2016). Bu konuda Corey (2005), bir psikolojik danışmanın, her problem alanında başarılı danışmalar yapmasının beklenemeyeceğini ifade etmiştir. Danışmanların kendilerinin iyi oldukları konuların farkında olmaları; bunun yanında yetersiz oldukları yanlarını da kabullenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca danışmanın mesleki anlamda sınırlarını belirlemesi ve bunu danışanları ile de açık ve dürüst bir şekilde paylaşmasının önemli olduğuna değinmiştir. Bu bağlamda bir danışmanın gerektiğinde açık sözlülükle danışanına, ilgili alanda yeterli olmadığı için danışma yapmayı kabul edemeyeceğini söylemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar'da (2011) yetkinlik (yeterlilik, ehliyet) temel ilkelerden birisi olarak kabul edilmiş ve şu şekilde açıklanmıştır: *"Psikolojik danışmanlar hizmetlerini en üst düzeyde yeterlilikle yürütmeyi amaçlarlar. Uzmanlık alanlarının, yetkilerinin sınırlarını bilirler. Yalnızca eğitim düzeylerine ve formasyonlarına uygun hizmetleri yürütürler. Yeterlik sınırlarını aşan özel bir durumla karşılaştıklarında var olan bilimsel, mesleki ve teknik kaynaklara başvurarak yardım talebinde bulunurlar. Danışanların iyilik ve çıkarlarını gözeterek en isabetli kararları, en uygun önlemleri almaya çalışırlar"*. Diğer bir ilke olan dürüstlüğün açıklamasında ise; *"Psikolojik danışmanlar kendilerini tanıtırken; eğitimlerinden, araştırmalarından ve mesleki niteliklerinden söz ederlerken abartılı ifadelerden kaçınır ve doğru olmayan beyanlarda bulunmazlar."* ifadelerine yer verilmiştir. Bu iki ilkenin ortak olarak psikolojik danışmanın, kendi mesleki sınırları içerisinde kalması ve bunu da gizlememesi gerektiğini vurguladığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla danışmanlar yetkinliklerini dürüstçe ortaya koyarlar, denebilir.

Yukarıda yer alan açıklamalar ışığında psikolojik danışmanların yetkinliklerinin danışmanlık hizmetleri açısından oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yetkinlik, danışmanlar için uyulmasında birtakım zorlukların yaşandığı bir ilkedir. Bununla ilgili Erdur-Baker ve Çetinkaya'nın (2007) yaptıkları araştırmada psikolojik danışmanların lisans eğitimlerinde öğrendiklerinin okullarda karşılaştıkları sorunların çözümünde yetersiz kaldığı ve bu durumun sonucunda yetkinlik ile ilgili etik sorunlar yaşadıkları bulunmuştur. Benzer şekilde Kolay Akfert (2012) tarafından yapılan araştırmada üniversitede psikolojik danışmanlık alanında çalışan akademisyenlerin yetkinlik konusunda etik ikilem yaşadıkları ve bunun uzmanlıkları dışındaki alanlarda ders vermek zorunda kaldıklarında ortaya çıktığı bulunmuştur. Okullarda çalışan psikolojik danışmanlar ise yönetici ve ailelerin kendilerinden her problemi çözebilecekmiş gibi bir beklenti içerisine girdiklerinde ve bu problemlerin çözümüne mecbur bırakıldıklarında yetkinlik konusunda etik ikilem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Değinen araştırmaların sonuçlarından da anlaşılacağı üzere psikolojik danışmanlar, yetkinliklerinin dışına çıktıklarında ve diğer insanlara yardım etmeleri bir zorunluluk gibi görüldüğünde etik anlamda zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bir başka deyişle danışmaya ihtiyacı olan kişi psikolojik danışmana başvurduğunda, danışman bir

yandan bu kişiye yardımcı olması gerektiğine inanıp diğer yandan danışanın probleminin kendisinin yetkinlik alanının dışına çıktığını düşündüğünde bu bireye yardımcı olup olmamakta kararsız kalmaktadır. Bu durum ise sonuçta psikolojik danışmanın yetkinlik ile ilgili etik ikilem yaşamasına neden olabilmektedir. Psikolojik danışmanların etik ikilem yaşadıkları bu gibi durumlarda izleyecekleri yollardan birisi, danışanlarını kendilerinden daha nitelikli gördükleri ya da yararı olacağını düşündükleri başka bir danışmana yönlendirmeleridir (Nelson-Jones, 2013). Ancak bu durumda sevk yapılmasının gerçekten gerekli olup olmadığına dikkat edilmelidir. Nitekim sevk gerekli olmadığı durumlarda danışanların başka bir uzmana gönderilmelerinin psikolojik danışmanların, danışma sürecini kişisel olarak yürütme görevini ihlal ettiği anlamına geldiği savunulmuş ve yasal ve etik olarak bireyin sevk edilebileceği durumlar şu şekilde ifade edilmiştir (Eren Gümüş ve Gümüş, 2013); *"Öğrencinin probleminin psikiyatrik bir tedaviyi gerektirdiği durumlar", "Başlamış olan psikolojik danışma ilişkisinin öğrenciye yarar getirmediği hatta zarar verdiği yönünde izlenim edinildiği durumlar", "Psikolojik danışmanın aynı zaman dilimi içinde özenli olarak görevini yerine getirmesini engelleyecek sayıda öğrenciye psikolojik danışma yardımı vermekte olduğu (diğer rehberlik hizmetleri ve yönetsel görevlerin çokluğu sevk gerekçesi olamaz) durumlar"* ve *"Yıllık izin, hastalık, başka bir yere atanma ya da geçici bir süre görev yerinde bulunmayı engelleyen koşulların varlığı"*. Değinen açıklamalar bağlamında psikolojik danışmanların yetkinlikleri dışına çıkmamak için danışanlarını farklı uzmanlara yönlendirebilecekleri vurgulanmıştır. Ancak bu yönlendirme işlemlerinin birtakım koşullarının olduğu belirtilmiştir. Değinen koşullar sağlanmadan gerçekleştirilen bir sevk işleminin, danışmanın sahip olduğu birikimi insanların yararına kullanmaması yönüyle yine bir etik soruna dönüştüğü görülmektedir. Farklı bir ifadeyle psikolojik danışmanların sahip oldukları bilgi ve becerileri etkin bir şekilde danışanlarının yararına kullanmaları öte yandan bu potansiyellerini kullanırken sınırlarını aşmamaları gerekmektedir.

Amerikan Psikolojik Danışma Derneği Etik Kodları'nda (2014) mesleki yeterliliklerin sınırları ve bu konuyla ilgili yaşanabilecek durumlara ilişkin olarak danışmanların yetkilerinin, aldıkları eğitim, süpervizyon desteği ve mesleki deneyimleri çerçevesinde sınırlandırıldığı ifade edilmiştir. Danışmanların, yeni uzmanlık alanlarında uygulamalar yapmak istediklerinde ise bu konularla ilgili eğitimler aldıktan ve süpervizyon desteğinden geçtikten sonra çalışma yapmalarının doğru olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca yeni uzmanlaştıkları alanlarda öncelikle danışanlarına zarar vermeme ilkesi çerçevesinde adımlar atmaları önerilmektedir. Bununla birlikte mesleki ve bilimsel anlamda sürekli kendilerini iyi seviyelerde tutmak için eğitimlere katılmaları gerekli görülmektedir. Bir diğer önemli görülen konu ise danışmanların fiziksel, zihinsel veya duygusal sorunlar yaşadıklarında psikolojik danışma hizmeti vermekten kaçınmalarının gerektiğidir. Bu noktada öncelikle kendilerinin uygun desteği alıp tekrar sağlıklarına kavuştukları tespit edildikten sonra danışmanlık yapabilecekleri ifade edilmiştir. Danışmanlık yapamadıkları bu süreçlerde ise danışanlarını o konuda uzman olan meslektaşlarına yönlendirmeleri önerilmiştir. Psikolojik danışmanların yetkinlik ile ilgili etik ikilem yaşadıkları durumlarda değinen önerilerin yanı sıra meslek kuruluşlarının ilkelerini dikkate almalarının da önemli olduğu vurgulanmıştır. Okul Danışmanları için Etik Standartlar'da (2016) ise bu konuyla ilgili olarak psikolojik danışmanların, mesleki yeterliliklerini geliştirebilmeleri için alanlarıyla ilgili mesleki derneklere üye olmaları ve bunların faaliyetlerini takip etmeleri önerilmektedir. Bu sayede danışmanlık ile ilgili konu ve uygulamalarda güncelliklerini koruyabilecekleri ifade edilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere psikolojik danışmanların yetkinlik alanlarını geniş tutabilmeleri için bilgi ve becerilerini güncellemeleri ve kendilerini sürekli geliştirmeleri gerekmektedir. Çünkü yetkinlik bir kez elde edilen ve kullanılan bir özellik değildir. Bir psikolojik danışman, kariyerinin bir aşamasında mesleki anlamda yetkinliğe ulaşmış iken zamanın ilerlemesi ve bilginin değişmesi gerçeği karşısında sahip olduğu bilgi ve becerileri geçerliliğini kaybedebilecektir. Bu noktada danışmanların, yeterliliklerini artırmalarının önemi açığa çıkmakta ve bununla ilgili çeşitli önerilerin getirildiği görülmektedir. Bunlar; düzenli ve sürekli süpervizyon almak, benzer konular üzerinde meslektaşlarla tartışmalarda bulunmak, mesleki derneklerin aktif bir üyesi olmak, eğitim ve seminerlere katılım ile profesyonel gelişimini sürdürmek, güncel dergi,

kitap ve benzeri yayınları takip etmek şeklindedir (Bond, 2016; Knapp ve Vandecreek, 2010). Bu konuyla ilgili önemli görülen diğer bir husus ise Türkiye'de psikolojik danışmanlar için bir meslek yasası bulunmaması durumudur. Bu yasa çıktığında yetkinlik ve diğer birçok ilkeyle ilgili etik ikilemlerin çözümü hukuki bir zeminde ele alınabilecek ve bu sayede daha doğru ve objektif kararlara ulaşılması sağlanabilecektir.

4.4 Çoklu İlişkiler İkilemi

Psikolojik danışma süreci danışman ve danışan arasındaki ilişki üzerine kuruludur. Kurulan bu ilişkinin danışma süresince profesyonel sınırlar içerisinde kalması gerekmektedir. Farklı bir ifade ile yürütülen bu sürecin amacının dışına çıkmaması etik bir zorunluluktur. Ancak kimi durumlarda gerek danışmandan gerekse danışandan kaynaklı olarak, danışman ve danışan arasındaki ilişki psikolojik yardım sürecinden farklı bir boyut alabilmektedir. Sonuçta danışman ile danışan arasında psikolojik danışma çerçevesinde tek tip bir ilişki olması gerekirken bu durumda çoklu ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Corey'in (2005) değindiği gibi akraba ya da arkadaşla danışma hizmeti verilmesi, danışan ile sosyal ya da duygusal bir ilişki kurulması, danışman ile danışan arasında ticaret yapılması, hediyeye veya borç para alışverişi gibi durumlar profesyonel ve etik olmayan davranışlardır. Bu gibi durumlar psikolojik danışmanın birbiriyle çakışan roller ve davranışlar sergilemesine neden olabileceği için doğru değildir. Bu konuyla ilgili olarak Eskin (2000) danışman ile danışanın eşit seviyelerde olmadıkları için aralarında profesyonel ilişki dışında farklı bir ilişkinin oluşmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca danışmanın çoklu ilişkiler geliştirdiği bireyler ile danışma yapmaması; böyle bir durum gerçekleştiğinde ise psikolojik danışmayı sonlandırması ve danışanın başka bir uzmana gönderilmesi gerektiğine değinmiştir. Danışman ve danışan ilişkisinin dışına çıkan bu gibi davranışlardan bazıları doğrudan etik dışı görülmesi de danışma sürecine yapacağı olumsuz etkiye ilişkin barındırdığı risk açısından uzak durulması gereken eylemlerdir. Nitekim bu gibi davranışlar ilerleyen aşamalarda çok farklı boyutlara varabilmekte ve istismara dahi dönüşebilmektedir. Nelson-Jones (2013) danışman ile danışan arasındaki bu tür sınır ihlallerinin sonucu olabilecek istismar durumlarını şu şekilde ele almıştır; danışmanın danışana cinsel içerikli yakınlık göstermesi cinsel istismar, danışmanın kendi kişisel gündemi için danışanını kullanması ve danışanın kendisine bağımlılık geliştirmesini desteklemesi gibi durumlar duygusal istismar ve psikolojik danışma hizmetinin olması gerekenden fazla bir ücretle verilmesi veya oturum sayısının ücreti artırmak için uzatılması gibi davranışlar ekonomik istismar olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda Türk Ceza Kanunu'nun (2004) ilgili maddeleri incelendiğinde Madde 94-(1)'de şu ifadenin yer aldığı görülmektedir: *"Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur."* Madde 105-(1)'de ise; *"Bir kimseyi cinsel amaçlı olarak taciz eden kişi hakkında, mağdurun şikâyeti üzerine, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasına veya adli para cezasına; fiilin çocuğa karşı işlenmesi hâlinde altı aydan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur."* ifadesi yer almaktadır. Ayrıca 105-(2)'de *Suçun; "a) Kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin ya da aile içi ilişkisinin sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle" ve "b) Vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, koruyucu aile veya sağlık hizmeti veren ya da koruma, bakım veya gözetim yükümlülüğü bulunan kişiler tarafından" işlenmesi hâlinde yukarıdaki fıkraya göre verilecek ceza yarı oranında artırılır. Bu fiil nedeniyle mağdur; işi bırakmak, okuldan veya ailesinden ayrılmak zorunda kalmış ise verilecek ceza bir yıldan az olamaz."* ifadelerinin olduğu görülmektedir. Yukarıdaki kanun maddelerinden de anlaşılacağı üzere psikolojik danışmanın bir danışanın bedensel ya da ruhsal bir olumsuzluk yaşamasına neden olması durumunda veya cinsel amaçlı olarak tacizde bulunması durumunda suç işlediği ve cezalandırılacağı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda psikolojik danışman ile danışan arasındaki ilişkinin, mesleki sınırların dışına çıkılmaması ve risk faktörlerinin de ileride oluşturabileceği sorunlar göz önünde bulundurulduğunda dikkatle davranılması gereken gayet hassas bir süreç olduğu görülmektedir.

Yukarıda değinildiği üzere psikolojik danışmanın çoklu ilişkiler içerisinde olmaması gerekmektedir. Ancak bazı durumlarda, insanın çok boyutlu sosyal bir varlık olmasının bir doğurgusu olarak danışmanlar, birden fazla rol üstlenebilmekte ve sonuçta bu ilkenin içinde kalmakta zorlanabilmektedirler. Yardım isteyen kişinin oldukça zor bir durumda olması ya da farklı bir alternatifinin olmaması gibi nedenlerden ötürü psikolojik danışman, çoklu ilişki içerisinde olduğu kişilere yardımcı olmak zorunda kalabilir. Danışman bir yandan rasyonel şekilde hizmet sunmaya çalışırken diğer yandan danışmanlık dışı ilişkileri olan bu kişilere karşı duygusal bağlarından ötürü zaafa düşebilir ve süreçleri yürütürken profesyonel çizgiden uzaklaşarak yanlış müdahalelerde bulunabilir. Danışmanların değinilen durumla karşılaştıklarını gösteren araştırma sonuçları mevcuttur. Kolay Akfert'in (2012) yaptığı çalışmada üniversitede akademisyen olarak görev yapan psikolojik danışmanların, öğrencilerin hediye getirmeleri ve psikolojik danışma almak için baskı yapmaları durumunda etik ikilem yaşadıkları bulunmuştur. Üniversite dışında danışmanlık yapanların ise arkadaşlarının çocuklarına danışma yapılması konusunda baskı gördükleri ve küçük bir yerleşim yerinde çalıştıklarında hizmet verdikleri kişilerden hizmet almak zorunda oldukları durumlarda ikilem yaşadıkları ortaya konulmuştur. Erdur-Baker ve Çetinkaya'nın (2007) yaptığı araştırmada ise psikolojik danışmanlar, okullarda kendilerinden yapmaları istenen; öğrencilerin aranması, idari işlere yardım etme, yazışma işleri, disiplin kuruluna katılma, sınavlarda gözetmenlik, nöbet, kitap dağıtım ve öğrencilerden para toplama gibi işlerden dolayı etik sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Değinilen araştırma sonuçlarından anlaşılacağı üzere psikolojik danışmanlardan, danışmanlık dışında roller sergilemeleri beklendiğinde çoklu ilişkilere girme sorunu ortaya çıkmakta; bu durum ise danışmanın etik bir ihlalle karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır.

Psikolojik danışmanların danışanlarıyla ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine dair yapılan açıklamalar incelendiğinde Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar'da (2011) şu ifadelerin yer aldığı görülmektedir: *"Psikolojik danışman, kendisinin objektif olmasını engelleyecek yönetim, denetim ya da değerlendirme ilişkisi içinde olduğu bir kişi ile danışma ilişkisine girmez, bu durumda başka bir danışmana gönderir. Ancak başka bir seçeneğin bulunmadığı durumlarda ve danışanın durumu mutlaka danışma yardımını gerektiriyorsa, danışmanın bu ilişkiye girmesi düşünülebilir. Aynı durum akraba ya da arkadaşla girilecek danışma ilişkileri için de geçerlidir."* Diğer bir ifade ise şu şekildedir: *"Psikolojik danışman, danışanla, danışanın akrabası, vasisi ya da diğer bir önemli kişilerle/danışanın yakın ve özel ilişkide olduğu kişiyle herhangi bir duygusal-cinsel yakınlıktan kaçınır. Danışanla cinsel-duygusal yakınlık meslek ahlakına aykırıdır."* Bu açıklamalar incelendiğinde; danışmanlık hizmeti verecek uzmanların, yapacakları yardımlardaki nesnelliklerini etkilemesi söz konusu olduğundan, akrabalık ya da arkadaşlık gibi bağları olan insanlarla danışma yapmaktan uzak durmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak danışanın başka bir seçeneği olmadığı durumlarda ise aradaki ilişki istisrar edilmemek koşulu ile bu kişiye yardım edilebileceği ifade edilmektedir.

Yukarıda değinilen konu ile ilgili olarak yurtdışındaki derneklerin açıklamaları da incelenmiştir. Okul Danışmanları İçin Etik Standartlar'da (2016), aile üyeleri veya yakın arkadaşların çocukları gibi bireylerle çoklu ilişkilere girilebileceği, nesnellüğün kaybedilebileceği ve sonuçta zarar verme riski olabileceği için psikolojik danışma yapılmasından uzak durulması önerilmektedir. Danışma yapılmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda ise danışmanların verilecek zararı en aza indirgeyerek; bilgilendirilmiş onayın alınması, müşavirlik ve süpervizyon desteğine başvurulması ve gerekli bilgilerin kaydedilmesi gibi önlemlerin alınması önerilmektedir. Dolayısıyla danışman ile danışan arasındaki profesyonel ilişkinin sınırlarının zorunluluk içeren bazı özel durumlarda genişleyebileceği anlaşılmaktadır. Diğer bir açıklamada ise Amerikan Psikolojik Danışma Derneği Etik Kodları'nda (2014) psikolojik danışmanın, daha önce bir dernek ve ya kuruluş içerisinde beraber çalışmış olması nedeniyle ilişkisi olan birisi ile danışma yapma durumunda kalabileceğine değinilmiştir. Ya da danışman ile danışan arasında ücreti ödenerek bir hizmet ya da ürün alış veriş de yapılabilir. Danışanın mezuniyet töreni gibi özel günleri ya da hastalık geçirmesi gibi zor zamanlarında yanında olunabilir. Bu gibi durumlarda danışanın, yapılacak psikolojik danışmadan ne derece yarar ya da zarar göreceğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu noktada karşılaşılabilecek olası risklere ilişkin psikolojik danışmanın, danışanını bilgilendirmesi ve bunu kayıt

altına alması önerilmektedir. Benzer şekilde Knapp ve Vandecreek'ın (2010) da değindiği gibi danışmanlar, danışanlarıyla aralarındaki profesyonel sınırları koruduklarında daha verimli hizmetlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte kimi durumlarda bu sınırların, danışanların lehine esnetilebileceği ifade edilmiştir. Yürütülen bir danışmanın, danışma ofisinin dışında bir yerde yapılması gerekiyorsa yapılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca danışanın davet ettiği düğün ya da cenaze gibi ortamlarda danışan ile görüşülmesinin yanlış olmadığı savunulmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Üzar Özçetin ve Yalçın (2015) ise danışman ile danışan arasındaki ilişkinin profesyonel sınırlar içerisinde olması gerektiğini ve bu sınırların aşılmasının istismar riskini beraberinde getirdiğini ifade etmişlerdir. Değinen sınır aşımalarının olmaması için psikolojik danışmanların eğitimleri sürecinde farkındalıklarının artması, öz değerlendirmelerini yapabilmeleri, etik ilkeleri özümsemeleri ve bunları yaparken de etkili şekilde destek almalarının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Yukarıdaki açıklamalar bağlamında psikolojik danışmanların, danışma yapmasının kaçınılmaz olduğu özel durumlarda danışanlarına destek olabilecekleri anlaşılmaktadır. Ancak bunu yaparken danışma yapmamak ile meydana gelebilecek sorunlar ile danışma yaptıktan sonra ortaya çıkabilecek olumsuzlukların kritiğinin iyi bir şekilde yapılması ve ondan sonra kararın verilmesinin daha doğru olacağı söylenebilir. Bununla birlikte danışanın, meydana gelebilecek olası riskler ile ilgili bilgilendirilmesi ve konuyla ilgili diğer uzmanlardan destek alınması sayesinde danışman ile danışan arasındaki ilişkinin sınırlarının genişleyebileceği kabul edilmiştir. Sonuç olarak psikolojik danışmanın, çoklu ilişkileri olan birisiyle danışma yapması ya da danışma yaptığı kişiyle çoklu ilişkiler geliştirmesi istenmeyen bir durumdur. Ancak bu durumun zorunlu nedenlerden dolayı gerçekleşmesi halinde ise psikolojik danışmanın gerekli tedbirleri alarak psikolojik danışma hizmetlerini yürütmesi gerekmektedir.

5. SONUÇ

Psikolojik danışmanların yürüttükleri çalışmalarda kendilerine rehberlik edecek çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşların belirlediği etik ilkeler danışmanlara mesleki çalışmalarında hak, görev ve sorumlulukları ile ilgili birer çerçeve belirlemektedir. Ancak karşılaşılan problemin doğası ya da yaşanan durumun güncel bir olay olması gibi nedenlerden ötürü kimi durumlarda değinen etik ilkeler ile danışmanların bağlı buldukları yasalar ya da kişisel tercihleri birbiriyle örtüşmeyebilmektedir. Bu durumda danışmanlar etik ilkeler ile yasaların hangisine göre hareket edecekleri konusunda kararsızlık yaşamakta ve sonuçta etik ikileme düşebilmektedirler. Bu derleme kapsamında ilgili literatür detaylı bir şekilde incelenerek psikolojik danışmanların yaygın olarak ne tür etik ikilemler yaşadıkları ve bu ikilemlerin nedenlerine ve çözümlerine yönelik olarak geliştirilen açıklamaların neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan alan yazın taramaları sonucunda psikolojik danışmanların yaygın olarak "gizlilik", "gönüllülük", "yetkinlik" ve "çoklu ilişkiler" konularında etik ikilem yaşadıkları saptanmıştır.

Gizliliğin danışma sürecine ilişkin güvenin kazanılmasında kritik bir rolü vardır. Ancak danışanın kendisine ya da başkasına zarar verebileceği ya da yasal zorunlulukların olduğu durumlarda psikolojik danışmanların bu ilkeyi katı bire şekilde uygulamalarının zor olduğu ifade edilmiştir. Farklı bir deyişle danışmanlar danışanlarına ait bilgileri korumakla sorumludurlar ancak kimi durumlarda bu bilgilerin başkaları ile paylaşılması bir zorunluluk olabilmektedir. Bu durumda ise danışmanlar etik ikilem yaşayabilmektedirler. Psikolojik danışmanlara, değinen etik ikilem durumlarında ilgili yönetmelik ve yasalara göre hareket etmeleri ve danışanlarına ait bu tür bilgileri ilgili kişilerle paylaşabileceklerini uygun bir şekilde kendilerine iletmeleri gerektiği önerilmektedir. Bu sayede danışmanların etik ihlale düşmelerinin de önleneyeği vurgulanmıştır.

Gönüllük psikolojik danışma hizmetlerinin verimliliği üzerinde oldukça etkisi olan diğer bir ilkedir. Psikolojik danışmanın bir yardım hizmeti olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu hizmetleri alacak kişilerin kendilerinin talepte bulunmaları beklenmektedir. Ancak danışanın ihmal, istismar ya da şiddete mazur kalması, disiplin dışı davranışlar sergilemesi, suç işlemesi veya madde

bağımlısı olması gibi problemler söz konusu olduğu ve ilgili birimlerce bireyin destek almasının zorunlu görüldüğü durumlarda ise danışanların yardım talepleri beklenmeden kendilerine psikolojik destek sağlanmasının gerektiği belirtilmiştir. Destek almak için gönüllü olmayan birisine yardım sunulması gerektiğinde ise psikolojik danışmanlar etik ikilem yaşayabilmektedirler. Değınilen durumla karşılaştıklarında danışmanların, "bilgilendirilmiş onay formu" kullanarak danışanlarına danışma sürecinin amacı, nasıl ilerleyeceği, danışanın hak ve sorumlulukları, konuşulan bilgilerin gizliliği gibi konularda açık ve ayrıntılı bilgiler sunmaları gerektiği ifade edilmiştir. Değınilen işlemlerin yapılması sayesinde danışanın güveninin ve gönüllülüğünün kazanılabileceğı vurgulanmıştır.

Yetkinlik psikolojik danışmanların yapacakları çalışmaların sınırlarını belirleyen diğler önemli bir ilkedir. Danışmanların yürütecekleri hizmetlerde teorik ve pratik yeterliliklere sahip olmaları ve ilgili yeterliliklere sahip olmadıkları konularda ise doğrudan faaliyette bulunmamaları gerektiği belirtilmiştir. Bu ilkenin diğler bir gereğı de danışmanların yeterli oldukları alanlarda kendilerinden beklenen desteğı vermeleridir. Farklı bir deyişle psikolojik danışmanların kendi uzmanlık alanlarına giren konularda müdahale edici olmaları ancak uzmanlıkları dışındaki durumlarda ise doğrudan müdahale etmekten geri durmaları yetkinlik ilkesinin gereğı olarak kabul edilmiştir. Ancak psikolojik danışmanlar, insanlara yardım etmelerinin bir zorunluluk gibi görüldüğü ya da onlara yardımcı olabileceklerine inandıkları durumlarla karşılaşılabilmektedirler. Bu gibi durumlarda danışmanlar yetkinliklerinin dışına çıktıklarını düşündüklerinde bireylere yardım etmede kararsız kalmakta ve sonuçta etik ikilem yaşayabilmektedirler. Bu durumda danışmanlara "öncelikle zarar vermemek gerekir" anlayışından hareketle danışanlarını başka bir uzmana sevk etmeleri önerilmektedir. Danışmanların mesleki kuruluşlar ile irtibat halinde olması, meslektaşlarının görüşlerine başvurması ve bilgi ve becerilerini artırarak yetkinlik alanlarını genişletmeleri geliştirilen diğler önerilerdendir.

Çoklu ilişkiler psikolojik danışmanların sınırları ile ilgili diğler önemli bir konudur. Psikolojik danışman ile danışan arasında terapötik bir ilişki vardır ve bunun korunması önemlidir. Bu ilişkinin dışında bir ilişki olması durumunda ise çoklu ilişki sorunu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ilişkinin oluşmaması adına danışmanın, danışma dışında ilişkileri olan kişilerle psikolojik danışma sürecine başlamaması gerektiği belirtilmiştir. Danışman ile danışan arasında sonradan çoklu ilişkilerin oluştuğı durumlarda ise danışma sürecinin sonlandırılması ve danışanın farklı bir uzmana yönlendirilmesi önerilmektedir. Ancak yardım almak isteyen kişinin zor durumda olması ve başvurabileceğı başka bir danışmanın olmaması durumunda ise psikolojik danışman çoklu ilişki içerisinde olduğu bu bireye yardım etme noktasına geldiğinde profesyonelliğini kaybedeceği endişesiyle etik ikilem yaşayabilmektedir. Bu gibi durumlarda danışmanın öncelikle yardım etme ile etmeme durumlarının olası sonuçlarını değerlendirmesi önerilmektedir. Danışmada yardım edilmediğinde daha olumsuz sonuçların doğacağı kanaati oluştuğunda, danışanın yararı gözetilerek kendisine psikolojik danışma desteğı sağlanabileceğı ancak bu süreçte bilimsellik ve objektifliğin olabildiğince korunmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla çoklu ilişkiler psikolojik danışmada istenmeyen bir durum olmakla beraber zorunluluğun olduğu durumlarda danışmanın değınilen noktalara dikkat ederek danışanlarına yardımcı olabileceğı ifade edilmiştir. Yukarıda değınildiğı üzere psikolojik danışmanların "gizlilik", "gönüllülük", "yetkinlik" ve "çoklu ilişkiler" konularında etik ikilemler yaşayabildikleri ifade edilmiştir. Bu ikilemlerin nedenleri ve çözümlerine yönelik olarak yapılan açıklamalar ve geliştirilen öneriler sunulmuştur. Dolayısıyla bu araştırma sadece ilgili literatürün derlenmesi sonucunda ulaşılan bilgilerle sınırlıdır.

İleride yapılacak araştırmalarda psikolojik danışmanların yaşadıkları etik ikilemlerin neler olduğu, bu ikilemlerin çözümünde nasıl bir yol izledikleri, başka kişi ya da kurumlardan destek alıp almadıklarının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak faaliyetler geliştirilebilir. Psikolojik danışmanların lisans eğitimleri sürecindeki dersler ve sonrasında verilecek hizmet içi eğitimler sayesinde etik ikilemlerin çözümüne yönelik bilgilendirmeler yapılabilir. Bu eğitimlerde teorik bilgilerin yanında vaka örnekleriyle

zenginleştirilmiş ve drama gibi tekniklerin de işe koşulduğu uygulamalar daha etkili olabilir. Ayrıca değinilen eğitimlerin içeriğinde psikolojik danışmanlık alanıyla ilgili bilgilerin yanı sıra ilgili yasa, yönetmelik veya yönergeler ile ilgili içeriklerin de olmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte her bir okulun kendi bünyesinde oluşturacağı bir "etik kurul" ile psikolojik danışmanların yaşayabileceği olası ikilem durumları ihlale dönüşmeden çözüme kavuşturulabilir. Bahsedilen kurulların, illerde Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği şubeleri ve Rehberlik Araştırma Merkezleri bünyesinde de olması psikolojik danışmanların başvurabilecekleri kaynakların zenginleşmesi adına yararlı olabilir. Etik ikilemlerin çözümünde ilgili yasaların, meslek derneklerinin belirlediği ilkelerin ve hazırlanan yayınların psikolojik danışmanlara kılavuzluk edeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte bilginin doğası gereği değişebildiği gerçeği de dikkate alınarak danışmanların mesleki yaşantılarında kendilerini sürekli geliştirmeleri ve bilgilerini güncellemeleri ayrıca önemli görülmektedir. Nitekim karşılaşılan her bir etik ikilem kendi bağlamında değerlendirilmeli ve buna yönelik özgün analizler yapılmalı ve çözüm yolları geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Akgöz, İ., Doğan, T. ve Erdur-Baker, Ö. (2014). *Afet Etiği*. Erdur-Baker, Ö. ve Doğan, T. (Ed.). *Afetler, Krizler, Travmalar ve Psikolojik Yardım* içinde (s.121-139). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Amerikan Psikolojik Danışma Derneği Etik Kodları (2014). Alexandria, VA: American Counseling Association (ACA).
- Aydın Er, R. ve Şehiraltı, M. (2010). Çözümlememiş Bir Konu: Psikiyatrik Bozukluğu Olan Hastanın Gönülsüz/Zorla Tedavi Edilmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 39-42.
- Beauchamp, T. ve Childress, J. (2001). *Principles of Biomedical Ethics*. New York: Oxford University Press.
- Bodenhorn, N. (2006). Exploratory Study of Common and Challenging Dilemmas Experienced By Professional School Counseling. *Professional School Counseling*, 10, 195-202.
- Bond, T. (2016). *Psikolojik Danışmanlıkta Etik ve Yasal Konular* (Çev. B. Yeşilyaprak). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Corey, G. (2005). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları* (Çev. T. Ergene). Ankara: Mentis Yayınları.
- Çayköylü, A. (2002). Psikiyatride Gizlilik İlkesi. *Klinik Psikiyatri*, 5, 248-256.
- Dayanç, T. (2007). *Sınıf Öğretmenliği Aday Öğretmenlerinin Mesleki Etik Konusundaki Görüşleri Ve Mesleki Etik İkilemleri Çözümleme Biçimleri*. Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Dryden, W. ve Reeves, W. (2014). *The Handbook of Individual Therapy*. London: Sage Publication.
- Duran, K. (2014). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Mesleki Etik Davranışları Algılama Düzeylerinin Ve Etik İkilemleri Çözümlemelerinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdur-Baker, O. ve Çetinkaya, E. (2007). *Etik: Davranışta Kırılma Noktası*. R. Özyürek, F. K. Owen ve D. W. Owen (Ed.). *Gelişen Psikolojik Danışma ve Rehberlik: Meslekleşme Sürecindeki İlerlemeler* içinde (s. 163-182). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Eren Gümüş, A. (2015). Okul Psikolojik Danışmanlarının Cinsel İstismarı Bildirim Yükümlüğüne İlişkin Çekinceli Yaklaşımı. *Okul Psikolojik Danışmanı E-bülteni*, 5, 11-14.
- Eren Gümüş, A. ve Gümüş, M. A. (2009). Bilgilendirilmiş Onay: Psikolojik Danışma Sürecinin Yasal ve Etik Yükümlülüğü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 69-79.
- Eren Gümüş, A. ve Gümüş, M. A. (2013). *Okul Psikolojik Danışmanlarının Hukuksal Sorumluluğu*. A. Eren Gümüş ve M. A. Gümüş (Ed.). *Psikolojik Danışmada Etik ve Hukuk* içinde. (s. 43-71). İstanbul: Vedat Kitapçılık.

- Esen, B. (2013). *Yeni Doğan Yoğun Bakım Ebe Ve Hemşirelerinin Etik İkilemleri Ve Mesleki Profesyonellik Düzeyleri İle İlişkisi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Eskin, M. (2000). Klinik Psikolojide Etik Uygulamalar. Tartışma V: Klinik Psikolojide Etik Uygulamalar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 81-83.
- Gladding, S. T. (2011). *Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları* (Çev. İ. Keklik ve İ. Yıldırım), Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Gökçearslan Çiftçi, E. ve Gönen, E. (2011). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Etik Karar Verme Süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), 149-160.
- Gümüş, M. A. ve Eren Gümüş, A. (2008). Psikolojik Danışmanın Psikolojik Danışma Sözleşmesine Dayalı Hukuksal Sorumluluğu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 275-297.
- Hartley, M. T. ve Cartwright, B. Y. (2016). A Survey of Current and Projected Ethical Dilemmas of Rehabilitation Counselors. *Rehabilitation Research, Policy, and Education*, 30(1), 32-47.
- Hubert, R. M. ve Freeman, L. T. (2004). Report of the ACA Ethics Committee: 2002-2003. *Journal of Counseling & Development*, 82, 248-251.
- Kıranlı S. ve İlğan A. (2007). Eğitim Örgütlerinde Karar Verme Sürecinde Etik. *Mehmet Akif Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 150-160.
- Kıranlı, S. (2002). *Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Etik İlkeleri Uygulama Ve Etik İkilemleri Çözümleme Yeterliliği*. Yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kitiş, Y. ve Şanlıoğlu Bilgici, S. (2007). Bir Aile İçi Şiddet Olgusu; Sır Tutma İlkesi İle Şiddeti İhbar Etme Yükümlülüğü Arasındaki Etik İkilem. *Aile ve Toplum*, 9(3), 7-11.
- Knapp, S. J. ve Vandecreek, L. D. (2010). *Psikologlar İçin Pratik Etik: Pozitif Yaklaşım* (Çev. M. Yılmaz, T. F. Karahan, S. Balcı Çelik ve M. E. Sardoğan). Ankara: Mentis Yayınevi.
- Koç, K. ve Buzzelli, C. A. (2016). Turkish Teachers' Accounts of Moral Dilemmas in Early Childhood Settings. *Journal of Early Childhood Research*, 14(1), 28-42.
- Kolay Akfert, S. (2012). Farklı Kurumlarda Çalışan Psikolojik Danışmanların Yaşadıkları Etik İkilemler İle Bu İkilemler Karşısındaki Tutum Ve Davranışları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1791-1812.
- Korkut, Y., Müderrisoğlu, S. ve Tanık, M. (2006). Klinik Psikoloji Alanında Karşılaşılan Etik İhlal Örnekleri ve Nasıl Ele Alındıklarının Değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9(18), 49-61.
- Kuzgun, Y. (2004). *İlköğretimde Meslek Gelişimi*. Yıldız Kuzgun (Ed.). *İlköğretimde Rehberlik* içinde (s. 126-153). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Lamb, D. H., Catanzaro, S. J. ve Moorman, A. S. (2003). Psychologists Reflect on Their Sexual Relationships with Clients, Supervisees, and Students: Occurrence, Impact, Rationales and Collegial Intervention. *Professional Psychology: Research & Practice*, 34(1), 102-107.
- Lawrence, C. W. ve Kurpius, S. E. R. (2000). Legal and Ethical Issues Involved When Counseling Minors in Non-School Settings. *Journal of Counseling & Development*, 78, 130-136.
- Lazovsky, R. (2008). Maintaining Confidentiality With Minors: Dilemmas of School Counselors. *Professional School Counseling*, 11(5), 335-346.
- Lindsay, G. ve Clarkson, P. (1999). Ethical Dilemmas of Psychotherapists. *The Psychologist*, 12, 182-185.
- Melo, P. (2003). *Ethical Conflicts in Teaching: The Novice Teacher's Experience*. In W. M. Roth (Ed.). *Connections* (pp. 175-189).
- Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (2001). Resmî Gazete: 17.4.2001/24376.
- Nelson-Jones, R. (2013). *Temel Psikolojik Danışma Becerileri* (Çev. G. Sart). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Nigro, T. (2004). Counselors' Experiences With Problematic Dual Relationships. *Ethics & Behavior*, 14(1), 51-64.
- Okul Danışmanları İçin Etik Standartlar (2016). Alexandria VA: American School Counselor Association (ASCA).
- Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Kılavuzu (2015). Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Özer Keskin, M., Keskin Samancı, N. ve Kurt, İ. (2013). Öğretmen Adaylarının Güncel Etik Konular Hakkındaki Görüşlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(2), 142-152.
- Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar (2011). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Robson, M. (2014). *Psikolojik Danışma Uygulamalarında Temel Konular* (Çev. F. Akkoyun). *Terapötik İşbirliğini Sonlandırmak* içinde (s. 183-211). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sadeghi, M., Fischer, J. M. ve House, S. G. (2003). Ethical Dilemmas in Multicultural Counseling. *Journal of Multicultural Counseling & Development*, 31, 179-191.
- Scaturo, D. J. (2002). Fundamental Dilemmas in Contemporary Psychotherapy: A Transtheoretical Concept. *American Journal of psychotherapy*, 56(1), 115-133.
- Schank, J. A. ve Skovholt, T. M. (1997). Dual Relationship Dilemmas of Rural and Small Community Psychologists. *Professional Psychology: Research & Practice*, 28(1), 44-49.
- Shapira-Lishchinsky, O. (2011). Teachers' Critical Incidents: Ethical Dilemmas in Teaching Practice. *Teaching and Teacher Education*, 27(3), 648-656.
- Shapira-Lishchinsky, O. ve Orland-Barak, L. (2009). Ethical Dilemmas in Teaching: The Israeli Case. *Education and Society*, 27(3), 27-34.
- Siviş-Çetinkaya, R. (2014). Ethical Dilemmas of Turkish Counselors: A Critical Incidents Study. *British Journal of Guidance & Counseling*, 43(4), 476-491.
- Tarvydas, V. ve Barros-Bailey, M. (2010). Ethical Dilemmas of Rehabilitation Counselors: Results of An International Qualitative Study. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 53, 204-212.
- Tryon, G. S. (2000). Ethical transgressions of School Psychology Graduate Students: A Critical Incidents Survey. *Ethics & Behavior*, 10(3), 271-279.
- Türk Ceza Kanunu (2004). Resmî Gazete: 12.10.2004/25611.
- Uzun, E. M. ve Elma, C. (2012). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Mesleki Etik İkilemleri Çözümleme Biçimleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 272-280.
- Üzar Özçetin, Y. S. ve Yalçın, İ. (2015). Grupla Psikolojik Danışma Sürecinde Bir Risk Alanı: Sınır aşımaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(43) 128-136.
- Yüksel-Şahin, F. (2015). *Psikolojik Danışmanlar İçin El Kitabı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Extended Summary

The studies on the ethical dilemmas experienced by psychological counsellors reveal that these dilemmas are mostly related with "privacy", "voluntariness", "competence" and "multiple relationships". This study aims to review the literature about reasons causes of the ethical dilemmas commonly faced by psychological counsellors and recommendations brought accordingly. Regarding the causes of ethical dilemmas, it was found out that occupational principles may conflict with professional legislation or personal decisions of counsellors in some cases, and that counsellor's experience ethical dilemma at this point. As for solution of ethical dilemmas, it was stated that not only the relevant laws and the principles set by professional associations but also colleagues' views, vocational training and publications might guide psychological counsellors. In addition, considering the fact information can change by its nature, it is essential that counsellors constantly improve themselves and update their knowledge in their professional lives. As a matter of fact, it was emphasized that each ethical dilemma encountered should be evaluated in its own context that specific analyses should be made and solutions should be developed accordingly.

Just as each profession has its own principle of ethics, the profession of psychological counselling has a number of ethical principles. It is seen that the ethical principles for psychological counselling are developed by professional associations. Of these associations; The American Counselling Association Ethical Codes (2014) of The American Counselling Association (ACA) lists the ethical principles applicable to counsellors as (i) autonomy, (ii) nonmaleficence, (iii) beneficence, (iv) justice, (v) fidelity, and (vi) honesty. In the Ethical Standards for School Counsellors (2016) published by the American School Counsellor Association (ASCA), another professional association, it is pointed out that in their actions, psychological counsellors must observe (i) beneficence, (ii) autonomy, (iii) nonmaleficence, (iv) fidelity, and (v) justice. In Turkey, Turkish Guidance and Counselling Association's Ethical Guidelines for Psychological Counselling and Guidance (2011) describes the ethical principles to be observed by counsellors as (i) competence (proficiency), (ii) honesty, (iii) being responsive and respectful, (iv) respect for individual and cultural differences, (v) social responsibility, and (vi) professional and scientific responsibility. These principles can be said to be the important criteria against which professionals can distinguish between correct and wrong acts in carrying out their activities. The professional principles may conflict with the laws relating to these professions or personal decisions of the professionals in some cases. At this point, ethical dilemmas are a matter of concern to professionals. According to Beauchamp and Childress (2001), an ethical dilemma is defined as the ambivalence faced by a person who thinks that the alternatives in a situation are both ethically rational and acceptable, yet they cannot satisfy all alternatives. Hence, it can be said that ethical dilemma is a conflict faced by a professional or a kind of crisis that must be coped with.

Review of the literature on ethical dilemmas facing psychological counsellors reveals that these dilemmas include privacy (Bodenhorn, 2006; Erdur-Baker and Çetinkaya, 2007; Hartley and Cartwright, 2016; Hubert and Freeman, 2004; Kolay Akfert, 2012; Lawrence and Kurpius, 2000; Lazovsky, 2008; Siviş-Çetinkaya, 2014; Tarvydas and Barros-Bailey, 2010), multiple relationships (Bodenhorn, 2006; Erdur-Baker and Çetinkaya, 2007; Hartley and Cartwright, 2016; Hubert and Freeman, 2004; Kolay Akfert, 2012; Nigro, 2004; Siviş-Çetinkaya, 2014; Tarvydas and Barros-Bailey, 2010), competence (Erdur-Baker and Çetinkaya, 2007; Hartley and Cartwright, 2016; Kolay Akfert, 2012; Lawrence and Kurpius, 2000; Tarvydas and Barros-Bailey, 2010), voluntariness (Erdur-Baker and Çetinkaya, 2007; Kolay Akfert, 2012), conflicting with school management (Siviş-Çetinkaya, 2014), behaviours that might be harmful to themselves or others (Bodenhorn, 2006), informed consent (Lawrence and Kurpius, 2000), multicultural counselling (Sadeghi, Fischer and House, 2003), and child abuse (Lawrence and Kurpius, 2000). The research results above reveal that psychological counsellors experience ethical dilemmas in different areas. Nevertheless, they are mainly about "privacy", "voluntariness", "competence" and "multiple relationships". In this regard, it is thought important to contemplate the dilemma situations mentioned in detail, to determine the causes and consequences and develop various solution proposals to overcome these dilemmas. However, there seems to be no such literature review in the related literature. Therefore, this study is expected to fill the research gap on ethical dilemmas, which is very important for psychological counsellors, by providing them a future reference guide. This literature

review is important to supply this need, in this regard, it is aimed that examining the causes of the ethical dilemmas commonly encountered by psychological counsellors and the solution proposals offered for these ethical dilemmas in detail in the relevant literature via this article.

It was found out that psychological counsellors can experience ethical dilemmas in relation with "privacy", "voluntariness", "competence" and "multiple relationships". Explanations and suggestions for the reasons and solutions of these dilemmas are presented. It is thought that the applicable laws, the principles set by professional associations, the views of colleagues, vocational training and publications can help psychological counsellors overcome dilemmas. In addition, considering the fact information can change by its nature, it is essential that counsellors constantly improve themselves and update their knowledge in their professional lives. In practice, each example of ethical dilemma encountered should be evaluated in its own context, specific analyses should be made and solutions should be developed accordingly.